

ἐπιστάμενος μανθάνων γίνηται καὶ λαμβάνων ἐπιστήμην ἀπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ἐπιστήμονος καὶ διδακτικοῦ, ἢ οὐ δεῖ λέγειν αὐτὸν πάσχειν ἀπλῶς καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ἢ ῥητέον δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως, ὧν μία μὲν ἐστὶν κατὰ τὴν εἰς τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολήν, τουτέστιν εἰς τὰς ἐναντίας διαθέσεις, ὧν στεροῦνται αἱ πρότερον οὔσαι διαθέσεις, διότι τὸ ἐν τῶν ἐναντίων ἐστὶ στέρησις τοῦ λοιποῦ. Ἄλλη δὲ ἐστὶ κατὰ τὴν εἰς ἑξὶν καὶ φύσιν μεταβολήν, τουτέστι καθὸ προσλαμβάνονται τινὲς ἕξεις καὶ εἶδη τῆς φύσεως τελειωτικὰ χωρὶς τοῦ ἀποβάλλειν τι τῶν ἐνυπαρχόντων. Ὅ τοίνυν μανθάνων τὴν ἐπιστήμην οὐκ ἀλλοιοῦται οὐδὲ πάσχει κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον, ἀλλὰ κατὰ τὸν δεύτερον.

10

Ἄλλὰ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι τὸ προειρημένον, ὅτι πολλάκις ὁ διδασκόμενος τὴν ἐπιστήμην μεταβάλλεται ἀπὸ τῆς ἐναντίας ἕξεως, καὶ οὕτω δοκεῖ εἶναι τὴν ἀλλοίωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολήν. Ἄλλὰ ῥητέον ὅτι, ὁπόταν τις ἐκ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πλάνης πρὸς τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας ἀνάγηται, ἐστὶν ἐκεῖ ὁμοιότης τις τῆς ἀλλοιώσεως τῆς ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦναντίον, οὐ μόντοι γε ἀληθῶς ἐστὶν ἐκεῖ τοιαύτη ἀλλοίωσις· τῇ γὰρ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον ἀλλοιώσει ἄμφω ταῦτα καθ'αυτὸ καὶ οὐσιωδῶς ἀρμόζει τότε, δηλονότι ἐκ τοῦ ἐναντίου εἶναι καὶ τὸ εἰς τοῦναντίον. Ὡσπερ γὰρ ἡ λεύκανσις οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ εἰς τὸ λευκόν, οὕτως οὐκ ἐστὶν εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ μέλανος ἢ τοῦ μέσου, ὅπερ πρὸς τὸ λευκόν μέλαν ἐστὶ τρόπον τινά. Ἄλλ' ἐν τῇ κτήσει τῆς ἐπιστήμης συμβαίνει τὸν κτώμενον τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας γεγονέναι καὶ εἶναι πρότερον ἐν τῇ πλάνῃ· καὶ χωρὶς γὰρ τούτου δύναται εἰσάγεσθαι πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας· ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀκριβῶς ἀλλοίωσις ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον.

25

Ἔτι, ἀπορεῖται τὸ εἰρημένον, ὅτι ὁ λαμβάνων τὴν ἐπιστήμην γίνεται ἐνεργείᾳ ἐπιστήμων ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ἐπισταμένου καὶ διδακτικοῦ· τοῦτο γὰρ οὐκ αἰεὶ γίνεται· τὴν γὰρ ἐπιστήμην πορίζεται τις καὶ κτάται οὐ διδασκόμενος μόνον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἔτι καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἀνευρίσκων. Καὶ πρὸς τοῦτο ῥητέον ἐστίν, ὅτι αἰεὶ δεῖ τὸν δυνάμει ἐπιστήμονα, ἂν γένηται ἐνεργείᾳ ἔχων τὴν ἐπιστήμην, ἀπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος ταύτην πορίζεσθαι. Θεωρεῖν μόντοι γε δεῖ, ὅτι ἐκ δυνάμεως ἄγεται τις εἰς ἐνεργειαν ποτὲ μὲν ἀπὸ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς μόνον, ὡσπερ ὁ ἀήρ φωτίζεται ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ πεφωτισμένου· ποτὲ δὲ καὶ ἀπὸ ἐνδοτέρας ἀρχῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἅμα, ὡσπερ ὁ ἄνθρωπος ὑγιαίνεται καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ· ἑκατέρωθεν δὲ ὑγιαίνεται πάντως ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ ὑγείας. Φανερόν γάρ ἐστίν, ὅτι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἱατροῦ ἐστὶν ὁ λόγος τῆς ἰατρείας καὶ τῆς ὑγείας, καθ' ἣν ὑγιαίνει. Δεῖ δὲ καὶ ἐν τῷ ὑγιαζομένῳ κατὰ φύσιν εἶναι τι μέρος ὑγιᾶς. δηλονότι καρδίαν, οὐ τῇ δυνάμει τὰ ἄλλα ὑγιαίνοντα.

f. 304 v

35

μέρη· καὶ ὅταν ὁ ἰατρὸς ὑγιαίνει, τοῦτον τὸν τρόπον ὑγιαίνει, ὡσπερ καὶ ἡ φύσις ὑγιαίνει ἂν, οἷον θερμαίνων, ἢ ψυχραίνων, ἢ ἄλλως πως μεταβάλλων. Ὅθεν ὁ ἰατρὸς οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ εἰ μὴ ὅτι βοηθεῖ τῇ φύσει πρὸς τὸ διώσασθαι τὴν νόσον, τῆς βοηθείας ἡ φύσις οὐκ ἂν ἐδείχθη, ἰσχυρὰ οὕσα.

6 Ἰὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κτήσεως τῆς ἐπιστήμης. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος προσλαμβάνει τὴν ἐπιστήμην καὶ ὑπὸ ἐνδοτέρας ἀρχῆς εὐρίσκων αὐτός, καὶ ὑπὸ ἐξωτερικῆς, ἔταν διδάσκηται· ἑκατέρως δὲ ἄγεται ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος τῷ φωτὶ τοῦ ποιούντος νοῦ εὐθύς γινώσκει ἐνεργείᾳ τὰς φύσει γινωσκομένας

10 πρῶτας ἀρχάς, καὶ ἐξ ἐκείνων πλέκων τὰ συμπεράσματα διὰ τοῦ ἐνεργείᾳ γινωσκομένου εἰς τὴν ἐνεργείᾳ γνώσιν κατανατᾷ τῶν δυνάμει πρότερον ὑπ' αὐτοῦ γινωσκομένων, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ ἐξωθεν διδάσκων βοηθεῖ πρὸς τὸ ἐπίστασθαι, ἐκ τῶν ἀρχῶν δηλονότι τῶν τῷ διδασκομένῳ γνωρίμων ἀνάγων αὐτὸν δι' ἀποδείξεων πρὸς τὰ πρότερον ἀγνοούμενα συμπεράσματα,

15 ὃ δὴ βοήθημα ἀναγκαῖον οὐκ ἂν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ τοσοῦτον εἶχε διορατικὸν τὸν νοῦν ὥστε δι' ἑαυτοῦ δύνασθαι ἐκ τῶν ἐγνωσμένων ἀρχῶν εἰδέναι τὰ συμπεράσματά, ὃ δὴ διορατικὸν τοῖς ἀνθρώποις πρόσεστι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον.

Leçon XII.

20 Τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ. Διακρίνας ὁ Φιλόσοφος τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐντελέχειαν καὶ δείξας πῶς τι ἔξεισιν ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν περὶ τὸν νοῦν, νῦν ἐφαρμόζει καὶ τῇ αἰσθήσει τὸ περὶ τοῦ νοῦ εἰρημένον· καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς περὶ τὴν αἰσθησιν ἔξεισί τι εἰς ἐνέργειαν ἐκ δυνάμεως· δεύτερον, δείκνυσι τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ

25 τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ, ἐν τῷ· Διαφέρει δέ· τρίτον, συμπεραίνει ἐπιλέγων τὰ περὶ αἰσθήσεως εἰρημένα, ἐν τῷ· Νῦν δέ. Δεῖ δὲ θεωρεῖν περὶ τὸ πρῶτον ὅτι, ὡσπερ ἔστιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ διπλῆ δύναμις καὶ διπλῆ ἐνέργεια, οὕτως ἐστὶ καὶ περὶ τὴν αἰσθησιν· τὸ γὰρ μήπω ἔχον αἰσθησιν, πεφυκὸς δὲ ἔχειν, ἔστιν ἐν δυνάμει πρὸς τὴν αἰσθησιν· καὶ τὸ ἦδη μὲν

30 ἔχον αἰσθησιν, μήπω δὲ αἰσθανόμενον, δυνάμει ἐστὶν αἰσθανόμενον, ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης ἐλέγετο. Ὅσπερ δὲ ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως μεταβάλλει τι εἰς τὴν πρώτην ἐνέργειαν προσλαμβάνον τὴν ἐπιστήμην διὰ μαθήσεως, οὕτω καὶ ἐκ τῆς πρώτης δυνάμεως κατὰ τὴν αἰσθησιν μεταβάλλει τι εἰς τὴν ἐνέργειαν, ὥστε ἔχειν δηλονότι τὴν αἰσθησιν διὰ γενέσεως.

35 Ἡ γὰρ αἰσθησις φύσει ἐνεστί τῷ ζῳῳ· ὅθεν ὡσπερ διὰ γενέσεως λαμβάνει τὴν οἰκείαν φύσιν καὶ τὸ εἶδος, οὕτω λαμβάνει καὶ τὴν αἰσθησιν. Ἄλλως δὲ ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, ἧτις οὐκ ἐνεστί τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς φύσεως,

1-3 ὡσπερ — εἰ μὴ ὅτι en marge B
29 δὲ om B

17 εἰδέναι om et laissé en blanc A

ἀλλὰ παραγίνεται δι' εὐρέσεως, ἢ μαθήσεως. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν ὃ λέγει, ὅτι ἡ πρώτη μεταβολὴ τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται παρὰ τοῦ γεννῶντος· ὀνομάζει δὲ πρώτην μεταβολὴν τὴν ἐξ εἰλικρινοῦς δυνάμεως εἰς τὴν πρώτην ἐνέργειαν· αὕτη δὲ ἡ μεταβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ γεννῶντος. Διὰ γὰρ τῆς ἐν τῷ σπέρματι δυνάμεως προάγεται ἡ αἰσθητικὴ ψυχὴ ἐκ δυνάμεως εἰς ἐντελέχειαν μετὰ πασῶν τῶν αὐτῆς δυνάμεων. Ὄταν δὲ τὸ ζῶον ἤδη γεννηθῆ, τότε ἔχει τὴν αἴσθησιν, ὡσπερ ἔχει τις τὴν ἐπιστήμην, ὅταν ἤδη μεμαθηκῶς ᾖ. Ἄλλ' ὅταν ἤδη αἰσθάνηται κατ' ἐνέργειαν, τότε ἔχει ὡς ὁ ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, τούτεστιν ὁ ἐνεργεῖα θεωρῶν.

Διαφέρει δέ. Θεῖς τὴν ἐν τῷ ἐνεργεῖα αἰσθάνεσθαι τε καὶ θεωρεῖν ὁμοιότητα, ἐνταῦθα, δεύτερον, βούλεται δεικνύναι τὴν ἐν τούτοις διαφορὰν, ἧς δὴ διαφορὰς τὴν αἰτίαν ἀποδιδόναι ἄρχεται ἐκ τῆς διαφορὰς τῶν ἀντικειμένων, δηλονότι τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν τῶν ἐνεργεῖα αἰσθανομένων καὶ νοουμένων. Τὰ γὰρ αἰσθητά, ἅπερ εἰσὶ ποιητικὰ τῆς αἰσθητικῆς ἐνεργείας, δηλονότι τὸ ὄρατὸν καὶ ἀκουστὸν καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰσὶν ἔξω τῆς ψυχῆς· οὗ δὲ αἰτία ἐστίν, ὅτι ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις ἐστὶ τῶν μερικῶν, ἅπερ εἰσὶν ἔξω τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη ἐστὶ τῶν καθόλου, ἅπερ τρόπον τινὰ εἰσὶν ἐν τῇ ψυχῇ· ἐξ οὗ φαίνεται, ὅτι ὁ ἤδη ἔχων τὴν ἐπιστήμην οὐ ζητεῖ ἔξω τὰ ἴδια ἀντικείμενα, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ταῦτα ἔχει· ὅθεν δύναται θεωρεῖν αὐτά, ὅτε θέλει, ἂν μὴ κατὰ συμβεβηκὸς ἐμποδίζηται. Ἄλλ' αἰσθάνεσθαι οὐ δύναται τις, ὅταν θέλῃ, διὰ τὸ τὰ αἰσθητά μὴ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ δεῖν παρεῖναι αὐτῷ ἔξωθεν. Καὶ ὡσπερ ἔχει ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τῶν αἰσθήσεων, οὕτως ἔχει καὶ ταῖς ἐπιστήμαις τῶν αἰσθητῶν, διότι καὶ τὰ αἰσθητά εἰσὶν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μερικῶν καὶ τῶν ἔξω τῆς ψυχῆς ὄντων. Ὄθεν ὁ ἄνθρωπος οὐ δύναται θεωρεῖν κατ' ἐπιστήμην πάντα ἃ θέλει, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον ὧν τῇ αἰσθήσει ἀντιλαμβάνεται. Ἄλλὰ τὸ κατ' ἀκρίβειαν διορίσασθαι περὶ τούτων, γένοιτ' ἂν καιρὸς καὶ εἰσαυθίς, ἐν τῷ τρίτῳ δηλονότι, ὅπου περὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς παραθέσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν αἴσθησιν δεῖσει πραγματεύεσθαι. Περὶ δὲ τὰ ἐνταῦθα εἰρημένα, θεωρητέον ἐστὶ διατί ἡ αἴσθησις τῶν μερικῶν ἐστίν, ἢ δὲ ἐπιστήμη τῶν καθόλου, καὶ πῶς τὰ καθόλου εἰσὶν ἐν τῇ ψυχῇ.

Ἰστέον τοίνυν περὶ τὸ πρῶτον, ὅτι ἡ αἴσθησις δυνάμις ἐστὶν ἐν ὀργάνῳ σωματικῷ, ὃ δὲ νοῦς ἄυλός ἐστι δυνάμις καὶ οὐκ ἐστὶν οὐδενὸς ὀργάνου σωματικοῦ, ἕκαστον δὲ λαμβάνεται ἐν τινι κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον. Πᾶσα δὲ γνῶσις γίνεται διὰ τοῦ τὸ γνωστὸν εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον ἐν τῷ γινώσκοντι καθ' ὁμοιότητα· τὸ γὰρ ἐνεργεῖα γινώσκον αὐτό ἐστὶ τὸ γινωσκόμενον ἐνεργεῖα. Δεῖ τοίνυν τὴν αἴσθησιν σωματικῶς δέχεσθαι τὴν

2-4 ὀνομάζει — ὑπὸ τοῦ γεννῶντος om B 7 τις om B 21 ὅτε θέλει B
27 ἀλλὰ τὸ κατ' ἀκρίβειαν: sic codd. On attendrait τοῦ

ὁμοιότητα τοῦ αἰσθητοῦ πράγματος· ὁ δὲ νοῦς δέχεται τὴν ὁμοιότητα
 αὐτοῦ νοερῶς, ἄσωμάτως καὶ ἄϋλως· ἢ δὲ ἀτομότης τῆς κοινῆς ὕλης ἐν
 τοῖς σωματικοῖς καὶ ὑλικοῖς πράγμασιν ἐκ τῆς ὕλης ἐστὶ τῆς σωματικῆς
 ὑπὸ διωρισμέναις διαστάσεσι περιεχομένη· τὸ δὲ καθόλου ἐστὶ κατὰ ἀφαι-
 ρεσιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὕλης καὶ τῶν ὑλικῶν ἰδιωμάτων τῶν ἀτομιζόντων
 5 τὰ πράγματα. Δῆλον οὖν ἐστίν, ὅτι ἡ ὁμοιότης τοῦ πράγματος, ἢ τῆ
 αἰσθήσει προσειλημμένη, παριστᾷ τὸ πρᾶγμα καθὸ ἐστὶ μερικόν· ἢ δὲ ἐν
 τῷ νῷ προσληφθεῖσα παριστᾷ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸν λόγον τῆς καθόλου
 φύσεως· κἀντεῦθεν ἐστὶ τὸ τὴν μὲν αἰσθησιν γινώσκειν τὰ μερικά, τὸν
 10 δὲ νοῦν τὰ καθόλου, καὶ τούτων εἶναι τὰς ἐπιστήμας. Περὶ δὲ τὸ δεύτερον
 δεῖ θεωρεῖν, ὅτι τὸ καθόλου δυνατόν λαμβάνεσθαι διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον
 δύναται λέγεσθαι καθόλου αὐτῆ ἢ κοινῆ φύσις, καθὼς ὑπόκειται τῇ
 ἐπινοίᾳ τοῦ καθόλου· ἄλλον δὲ τρόπον, καθ'αυτὸ, ὡσπερ καὶ τὸ λευκὸν
 διχῶς λέγεσθαι δύναται· ἢ τοῦτο ᾧ συμβέβηκεν εἶναι λευκῷ, ἢ αὐτὸ τὸ
 15 καθὸ ὑπόκειται τῇ λευκότητι. Αὕτη δὲ ἡ φύσις ἤτινι προσγίνεται ἢ τοῦ
 καθόλου ἐπινοία, οἷον ἢ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει διπλοῦν εἶναι· ἐν μὲν
 φυσικόν, καθὸ ἐστὶν ἐν τῇ φυσικῇ ὕλῃ· ἄλλο δὲ ἄϋλον, καθὸ ἐστὶν ἐν
 τῷ νῷ. Καθὸ τοίνυν ἔχει τὸ εἶναι ἐν τῇ φυσικῇ ὕλῃ, οὐ δύναται προσεῖναι
 αὐτῇ ἢ τοῦ καθόλου ἐπινοία, διότι διὰ τῆς ὕλης ἀτομίζεται. Πρόσεστι
 20 τοίνυν αὐτῇ ἢ τοῦ καθόλου ἐπινοία, καθὸ ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς
 ὕλης. Οὐκ ἐστὶ δὲ δυνατόν ἀφαιρεῖσθαι αὐτὴν ἐκ τῆς ἀτομικῆς ὕλης
 πραγματικῶς, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ ἐτίθεσαν· οὐ γάρ ἐστὶν ἄνθρωπος εἰ μὴ
 ἐν ταύταις ταῖς σαρκὶ καὶ ἐν τούτοις τοῖς ὀστέοις, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἀποδείκ-
 νυσιν ἐν τῷ τῶν μετὰ τὰ φυσικά. Καταλείπεται τοίνυν τὴν ἀνθρωπίνην
 25 φύσιν μὴ ἔχειν τὸ εἶναι ἄνευ τῶν ἀτομιζουσῶν ἀρχῶν εἰ μὴ μόνον ἐν
 τῷ νῷ· οὐδὲ ὁ νοῦς διαψεύδεται καταλαμβάνων τὴν φύσιν εἶναι χωρὶς
 τῶν τοιούτων ἀρχῶν, ὧν ἄνευ εἶναι οὐ δύναται ἐν τῇ τῶν πραγμάτων
 φύσει· οὐ γὰρ καταλαμβάνει τοῦτο ὁ νοῦς, ὅτι ἡ κοινὴ φύσις ἐστὶ χωρὶς
 τῶν ἀτομιζουσῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καταλαμβάνει τὴν κοινὴν φύσιν μὴ συμπερι-
 30 λαμβάνων τὰς ἀτομιζούσας ἀρχάς· καὶ τοῦτο οὐκ ἐστὶ ψεῦδος. Τὸ μέντοι
 f. 305^v γε πρῶτον ψεῦδος ἂν ἦν, ὡσπερ εἰ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου χωρίσαιμι | τὴν
 λευκότητα τοῦτον τὸν τρόπον ὥστε νοεῖν αὐτὸν μὴ εἶναι λευκόν· εἴη ἂν
 αὕτη ἢ κατάληψις ψευδής. Εἰ δὲ οὕτω χωρίσαιμι τὴν λευκότητα τοῦ
 ἀνθρώπου, ὥστε νοεῖν τὸν ἄνθρωπον μὴ νοῶν περὶ τῆς λευκότητος αὐτοῦ,
 35 οὐκ ἂν εἴη ψευδὴς ἢ κατάληψις αὕτη. Οὐ τοίνυν ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν
 ἀλήθειαν τῆς καταλήψεως τὸ νοεῖν πρᾶγμα τι νοοῦντα τὰ ἐνυπάρχοντα
 αὐτῷ πάντα. Οὕτω τοίνυν ὁ νοῦς χωρὶς τινὸς ψεύδους ἀφαιρεῖ τὸ γένος
 ἐκ τῶν εἰδῶν, καθόσον νοεῖ τὴν φύσιν τοῦ γένους μὴ νοῶν καὶ τὰς δια-

φοράς. Ὡσαύτως καὶ τὸ εἶδος ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν ἀτόμων, καθόσον νοεῖ τὴν φύσιν τοῦ εἶδους μὴ νοῶν τὰς ἀτομικὰς ἀρχάς. Οὕτω τοίνυν φανερόν, ὅτι τῇ κοινῇ φύσει οὐ δύναται ἀποδίδεσθαι ἢ τοῦ καθόλου ἐπίνοια εἰ μὴ κατὰ τὸ εἶναι ὅπερ ἔχει ἐν τῷ νῷ· οὕτω γὰρ μόνον ἔν ἐστι κατὰ πολλῶν ὡς ἄνευ τῶν ἀρχῶν νοούμενον, αἷς τὸ ἐν εἰς πολλὰ διαιρεῖται. 5 Ὅθεν καταλείπεται τὰ καθόλου, καθὼ καθόλου, μὴ εἶναι εἰ μὴ ἐν τῇ ψυχῇ. Αὐταὶ δὲ αἱ φύσεις, αἷς συμβέβηκεν ἢ τοῦ καθόλου ἐπίνοια, εἰσὶν ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ διὰ τοῦτο τὰ κοινὰ ὀνόματα, τὰ σημαίνοντα τὰς φύσεις αὐτάς, κατηγοροῦνται κατὰ τῶν ἀτόμων, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ σημαίνοντα τὰς ἐπινοίας· ὁ γὰρ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐκ 10 ἐστὶν εἶδος, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶδος ἐστίν.

Νῦν δὲ διωρίσθω. Ἐνταῦθα, τρίτον, συμπεραίνει ἐπιλέγων καὶ συνάγει τὸ περὶ αἰσθήσεως εἰρημένον, καὶ φησὶν ὅτι· Νῦν δὲ διωρίσθω μόνον, ὅτι οὐχ ἀπλῶς λέγεται τὸ δυνάμει, ἀλλὰ πολλαχῶς· ἓνα μὲν γὰρ τρόπον λέγομεν τὸν παῖδα στρατηγεῖν δύνασθαι κατὰ δύναμιν ἀπωκισμένην 15 καὶ διεστηκυῖαν· ἄλλον δὲ τρόπον δύνασθαι λέγομεν στρατηγεῖν, ὅταν ἤδη ἐν ἡλικίᾳ τελείᾳ γένηται, καὶ τοῦτο κατὰ δύναμιν προσεχῆ. Ὅμοίως ἔχει κατὰ τοῦ αἰσθητικοῦ· λέγεται γὰρ τις ἐν δυνάμει εἶναι πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι, ὡς ἤδη εἴρηται· καὶ μὴ ἢ ὀνόματα ἴδια κείμενα, οἷς ἂν ἡ διαφορὰ δεικνύοιτο τούτων τῶν δυνάμεων· διώριστα μέντοι ὅτι αὐταὶ αἱ 20 δυνάμεις ἕτεραι ἀλλήλων εἰσὶ, καὶ πῶς εἰσὶν ἕτεραι, καὶ εἰ τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ πάσχειν οὐ λέγεται κυρίως, καθὼ τι πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν ἐκ τῆς δευτέρας δυνάμεως, οἷον ὡς τὸ ἔχον αἰσθησὶν γίνεται ἐνεργεῖα αἰσθανόμενον, ἀνάγκη μέντοι χρῆσθαι τούτῳ τῷ πάσχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ὡςπερ ἂν εἰ ἦσαν ὀνόματα κύρια καὶ οἰκεία, διότι τὸ δυνάμει αἰσθητικὸν ἐστὶν 25 ὅποιον τυγχάνει τὸ ἐνεργεῖα αἰσθητόν, καὶ διὰ τοῦτο ἔπεται, καθὼ πάσχει ἀπ' ἀρχῆς, μὴ εἶναι ὅμοιον, ἀλλὰ καθὼ ἤδη πέπονθεν ὁμοιωσθαι ἤδη τῷ αἰσθητῷ, καὶ εἶναι τοιοῦτον, ὅποιον ἐκεῖνο· ὁ διακρίνει μὴ δυνηθέντες οἱ ἀρχαῖοι ἔθεντο τὴν αἰσθησὶν εἶναι συντεθειμένην ἐκ τῶν αἰσθητῶν.

30

Leçon XIII.

Λεκτέον δὲ καθ' ἑκάστην. Δείξας ὁ Φιλόσοφος πῶς ἔχει ἢ αἰσθησὶς πρὸς τὰ αἰσθητά, ἀρχεται νῦν διορίσασθαι περὶ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως; καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον μὲν διορίζεται περὶ τῶν αἰσθητῶν· δεῦτερον δὲ περὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Δεῖ δὲ καθόλου. 35 Καὶ περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον μὲν διακρίνει τὰ ἴδια αἰσθητά ἀπὸ τῶν ἄλλων τρόπων τῶν αἰσθητῶν· δεῦτερον, διορίζεται περὶ τῶν

19 ἤδη om B 34 περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ om B 35 δὲ om B

om B αὐθις avant δύο add B γὰρ après μὲν add B

36 Καὶ

ιδίων αἰσθητῶν καθ' ἐκάστην αἴσθησιν, ἐν τῷ· Οὐ μὲν οὖν. Περὶ τὸ πρῶτον αὐθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὴν διαίρεσιν τῶν αἰσθητῶν· δεύτερον, ἐξηγεῖται τὰ μέλη τῆς διαίρεσεως, ἐν τῷ· Λέγω δὲ ἴδιον, καὶ τὰ λοιπὰ.

6 Λέγει τοίνυν πρῶτον, ὅτι πρὸ τοῦ διορίσασθαι περὶ τῆς αἰσθήσεως, τί ἐστὶ, δεῖ πρῶτον λέγειν περὶ τῶν αἰσθητῶν καθ' ἐκάστην αἴσθησιν, διότι τὰ ἀντικείμενα εἰσὶ προσδοκητικὰ τῶν δυνάμεων, τὰ δὲ αἰσθητὰ τρισὶ τρόποις λέγονται· ἐνὶ μὲν κατὰ συμβεβηκός, ὅσπερ δὲ καθαυτὰ, ὧν θατέρω μὲν λέγονται αἰσθητὰ τὰ ἴδια ἐκάστης αἰσθήσεως, θατέρω δέ, ὧν
10 κοινῇ πᾶσαι αἰσθήσεις αἰσθάνονται.

Λέγω δέ. Ἐνταῦθα ἐξηγεῖται τὰ μέλη τῆς διαίρεσεως καὶ διαίρεται εἰς τρία μέρη, καὶ ἐν ἑκάστῳ τούτων ἐξηγεῖται περὶ ἑκάστου τῶν τῆς διαίρεσεως μερῶν. Ἐξηγεῖται τοίνυν πρῶτον ἐνταῦθα τίνα εἰσὶ τὰ ἴδια αἰσθητὰ, καὶ φησὶν ὅτι ἴδιον αἰσθητὸν ἐστὶν ὅπερ οὕτως αἰσθάνεται μὴ
15 αἰσθήσει· ὡς μὴ δύνασθαι ἄλλη αἰσθήσει αἰσθάνεσθαι καὶ περὶ ὃ οὐ δυνατόν ἀπατηθῆναι· τὴν αἴσθησιν, ὡςπερ ἡ ὄψις ἰδίως ἐστὶ γνωστικὴ τοῦ χρώματος, καὶ ἡ ἀκοὴ τοῦ ψόφου, καὶ ἡ γεῦσις τοῦ χυμοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀφή ἔχει πλείους διαφορὰς ἀφωρισμένας αὐτῇ· γινώσκει γὰρ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, τὸ ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον καὶ πολλὰ
i. 306 ἄλλα. Ἐκάστη δὲ τούτων τῶν | αἰσθήσεων κρίνει περὶ τῶν ἰδίων αἰσθητῶν καὶ οὐκ ἀπατᾶται ἐν αὐτοῖς, ὡςπερ ἡ ὄρασις οὐκ ἀπατᾶται, ὅτι οὐκ ἐστὶ τοιοῦτον χρῶμα, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ ἀπατᾶται περὶ τοῦ ψόφου, ἀλλὰ περὶ τὰ αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός, ἢ τὰ κοινὰ ἀπατῶνται αἰσθήσεις, ὡςπερ ἡ ὄψις ἀπατᾶται, εἰ βούλοιο κρίνειν ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτῆς τί ἐστὶ τὸ κεχρωσ-
26 μένον, ἢ ποῦ ἐστίν· ὁμοίως ἀπατᾶται τις καὶ εἰ βούλοιο κρίνειν διὰ τῆς ἀκοῆς τί ἐστὶ τὸ ψοφοῦν. Ταῦτα τοίνυν εἰσὶν ἴδια αἰσθητὰ ἐκάστης αἰσθήσεως.

Κοινὰ δέ. Ἐνταῦθα, δεύτερον, ἐξηγεῖται τὸ δεύτερον μέρος τῆς διαίρεσεως λέγων, ὅτι τὰ κοινὰ αἰσθητὰ εἰσὶ ταῦτα τὰ πέντε· κίνησις,
30 ἡρεμία, ἀριθμὸς, σχῆμα καὶ μέγεθος· ταῦτα γὰρ οὐδεμιᾶς αἰσθήσεως εἰσὶν ἴδια, ἀλλὰ πάσαις κοινὰ, ὅπερ οὐ δεῖ νοεῖν οὕτως, ὡς πάντων τούτων κοινῶν ὄντων ἀπάσαις, ἀλλ' ὅτιπερ ἕνια αὐτῶν, οἷον ἀριθμὸς, κίνησις καὶ ἡρεμία, εἰσὶ κοινὰ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν. Ἡ δὲ ἀφή, καὶ ἡ ὄψις καταλαμβάνουσιν ἅπαντα, τουτέστι τὰ πέντε. Οὕτω τοίνυν ἄλλο τίνα εἰσὶ
35 καθαυτὰ αἰσθητὰ.

Κατὰ συμβεβηκός. Ἐνταῦθα, τρίτον, ἐξηγεῖται τὸ τρίτον μέρος τῆς διαίρεσεως, καὶ φησὶν ὅτι κατὰ συμβεβηκός αἰσθητὸν λέγεται· ὡς ἔαν

εἶπωμεν, ὅτι ὁ Διάρης, ἢ ὁ Σωκράτης ἐστὶν αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκός, διότι συμβέβηκεν αὐτῷ εἶναι λευκῷ· τοῦτο γὰρ αἰσθάνεται κατὰ συμβεβηκός, διότι συμβέβηκε τῷ καθ'αυτὸ αἰσθητῷ· συμβέβηκε δὲ τῷ λευκῷ τῷ καθ'αυτὸ αἰσθητῷ τὸ εἶναι Διάρη· ὅθεν ὁ Διάρης ἐστὶν αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκός. Ὅθεν ἡ αἰσθησις οὐδὲν πάσχει ὑπὸ τούτου καθὼ τοιοῦτον. Εἰ δὲ καὶ τὰ 5 κοινὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ἴδια εἰσὶ καθ' αὐτὰ αἰσθητὰ, ὅμως τὰ ἴδια αἰσθητὰ εἰσὶ κυρίως καθ' αὐτὰ αἰσθητὰ, διότι ἡ οὐσία ἐκάστης αἰσθήσεως καὶ ὁ λόγος αὐτῆς ἐστὶν ἐν τῷ πεφυκέναι πάσχειν ὑπὸ τοῦ τοιοῦδε αἰσθητοῦ. Ὁ γὰρ ἐκάστης δυνάμεως λόγος συνίσταται ἐν τῇ σχέσει τῇ πρὸς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον. 10

Ἄπορεται δὲ περὶ τῆς διακρίσεως τῶν κοινῶν αἰσθητῶν ἀπὸ τῶν κατὰ συμβεβηκός αἰσθητῶν. Ὡσπερ γὰρ τὰ κατὰ συμβεβηκός αἰσθητὰ οὐ καταλαμβάνονται· εἰ μὴ καθόσον γινώσκονται τὰ ἴδια αἰσθητὰ, οὕτως οὐδὲ τὰ κοινὰ αἰσθητὰ· οὐδέποτε γὰρ ἡ ὄψις καταλαμβάνει τὸ μέγεθος, ἢ τὸ σχῆμα, εἰ μὴ καθόσον καταλαμβάνει τὸ κεχρωσμένον. Δοκεῖ τοίνυν, 15 ὅτι τὰ κοινὰ αἰσθητὰ εἰσὶ καὶ αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός· φασὶ γὰρ τινες ὅτι τὰ τοιαῦτα κοινὰ αἰσθητὰ οὐκ εἰσὶν αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός διὰ δύο λόγους. Ὁ πρῶτος ἐστίν, ὅτι τὰ τοιαῦτα κοινὰ αἰσθητὰ εἰσὶν ἴδια τῆς κοινῆς αἰσθήσεως, ὡσπερ τὰ ἴδια αἰσθητὰ εἰσὶν ἴδια ἐκάστης αἰσθήσεως. Ὁ δεῦτερος, ὅτι τὰ ἴδια αἰσθητὰ οὐ δύνανται εἶναι χωρὶς τῶν κοινῶν 20 αἰσθητῶν· δύνανται μὲντοι εἶναι χωρὶς τῶν κατὰ συμβεβηκός αἰσθητῶν. Ἐκατέρα δὲ ἀπόκρισις ἀνάρμοστος ἐστίν· πρῶτον μὲν, διότι ψεῦδος ἐστὶ τὸ ταῦτα τὰ κοινὰ αἰσθητὰ εἶναι ἴδια ἀντικείμενα τῆς κοινῆς αἰσθήσεως· ἢ γὰρ κοινὴ αἰσθησις δυνάμεις τίς ἐστὶ πρὸς ἣν περαίνουσιν αἰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων μεταβολαί, ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δεῖχθήσεται. Ὅθεν 25 ἀδύνατόν ἐστι τὴν κοινὴν αἰσθησιν ἔχειν τι ἴδιον ἀντικείμενον, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς ἰδίας αἰσθήσεως. Ἄλλὰ περὶ ταύτας τὰς μεταβολὰς τῶν αἰσθήσεων ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν ἔχει ἡ κοινὴ αἰσθησις ἰδίας τινὰς ἐνεργείας, ἃς αἱ ἴδιαι αἰσθήσεις ἔχειν οὐ δύνανται, ὡσπερ τὸ καταλαμβάνειν αὐτὰς τὰς μεταβολὰς τῶν αἰσθήσεων καὶ διακρίνειν τὰ αἰσθητὰ 30 τῶν διαφόρων αἰσθήσεων· τῇ γὰρ κοινῇ αἰσθήσει καταλαμβάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὄραν καὶ διαιροῦμεν μεταξὺ λευκοῦ καὶ γλυκέος· εἶτα, δοθέντος τοῦ τὰ κοινὰ αἰσθητὰ εἶναι ἴδια ἀντικείμενα τῆς κοινῆς αἰσθήσεως, οὐκ ἀποκλεισθήσονται διὰ τοῦτο καὶ τοῦ εἶναι αἰσθητὰ κατὰ συμβεβηκός ὡς πρὸς τὰ ἴδια αἰσθητὰ. Οὕτω γὰρ πραγματεύεται ἐνταῦθα περὶ τῶν 35 αἰσθητῶν, καθὼ ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν. Ἡ γὰρ δυνάμεις τῆς κοινῆς αἰσθήσεως οὕτω γέγονε φανερά. Τὸ δὲ ἀντικείμενον τινὸς χθαμαλωτέρας δυνάμεως ἐνδέχεται εἶναι κατὰ συμβεβηκός αἰσθητόν, ὡς

μετὰ ταῦτα ῥηθήσεται. Οὐδέ ἐστι θαυμαστόν, διότι τὸ καθαυτὸ αἰσθητὸν μὴ τῶν ἔξω αἰσθήσεων ἐστὶ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητὸν τῇ πρὸς ἄλλην αἰσθησιν ἀποβλέψει, ὡσπερ τὸ γλυκὺ κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶν ὁρατόν.

f. 306^v Καὶ ὁ δεύτερος δὲ λόγος οὐκ ἐστὶν ἀρμόζων· | οὐδὲ γὰρ διαφέρει
 5 πρὸς τὸ εἶναι κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητὸν, εἰ τὸ ὑποκείμενον τῆς αἰσθητῆς ποιότητος ἐστὶ καθαυτὸ ὑποκείμενον αὐτῆς, εἴτε καὶ μὴ· οὐδεὶς γὰρ ἂν εἴποι τὸ πῦρ, ὅπερ ἐστὶ καθαυτὸ ὑποκείμενον τῆς θερμῆς, εἶναι καθαυτὸ αἰσθητὸν ὑπὸ ἀφῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἄλλως ῥητέον ἐστίν, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι συνέστηκεν ἐν τῷ πάσχειν τι καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ὡς εἴρηται πρότερον.
 10 Ὅπερ ἂν τοίνυν ποιῶν διαφοράν ἐν αὐτῇ τῇ αἰσθήσει, ἢ τῇ ἀλλοιώσει τῆς αἰσθήσεως, ἔχει καθαυτὸ σχέσιν πρὸς τὴν αἰσθησιν, καὶ λέγεται αἰσθητὸν καθαυτὸ. Ὅπερ δὲ οὐδεμίαν ποιεῖ διαφοράν περὶ τὴν τῆς αἰσθήσεως μεταβολήν, λέγεται αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκὸς. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ γράμματι φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ὑπὸ τοῦ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητοῦ
 15 οὐδὲν πάσχει ἢ αἰσθησις καθὼς τοιοῦτον, δύναται δὲ τι διαφοράν ποιεῖν περὶ τὴν μεταβολήν τῆς αἰσθήσεως διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, ὅσον πρὸς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ποιούντος· καὶ οὕτω ποιοῦσι διαφοράν περὶ τὴν μεταβολήν τῆς αἰσθήσεως τὰ καθαυτὰ αἰσθητά, καθὼς τὸδε μὲν ἐστὶ χρῶμα, ἐκεῖνο δὲ ψόφος, τοῦτο μὲν λευκόν, ἐκεῖνο δὲ μέλαν. Αὐτὰ γὰρ τὰ εἶδη
 20 τῶν ποιητικῶν ἐν τῇ αἰσθήσει εἰσὶ τὰ ἴδια αἰσθητά πρὸς ἅπερ ἔχει φυσικὴν ἐπιτηδεύουσα ἢ αἰσθητικὴ δύναμις. Καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τινὰ διαφοράν αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ποικίλλονται αἱ αἰσθήσεις. Τινὰ δὲ ἄλλα ποιοῦσι διαφοράν ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν αἰσθήσεων οὐχ ὅσον πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ὄντος, ἀλλ' ὅσον πρὸς τὸν τρόπον τῆς ὁράσεως. Αἱ γὰρ αἰσθηταὶ ποιότητες κινουσι τὴν αἰσθησιν σωματικῶς καὶ κατὰ τινὰ θέσιν· ἔθεν ἄλλως
 25 κινουσι, καθὼς εἰσὶν ἐν τῷ μείζονι, ἢ ἐν τῷ ἐλάττονι σώματι, καὶ καθὼς εἰσὶν ἐν ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ θέσει, ὀθλονότι προσεχει, ἢ ἀπωκισμένη, ἢ τῇ αὐτῇ, ἢ διαφόρῳ. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ποιοῦσι περὶ τὴν μεταβολήν τῶν αἰσθητῶν τὰ εἰρημένα κοινὰ αἰσθητά. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι κατὰ ταῦτα
 30 τὰ πέντε ποικίλλεται τὸ μέγεθος ἢ ἡ θέσις· καὶ διότι οὐκ ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν αἰσθησιν, ὡς τὰ εἶδη τῶν ποιητικῶν, διὰ τοῦτο κατ' αὐτὰ οὐ ποικίλλονται αἱ αἰσθητικαὶ δυνάμεις, ἀλλὰ μένουσι κοινὰ πλείοσιν αἰσθήσεσι. Θεωρηθέντος τοίνυν πῶς λέγονται τὰ καθαυτὰ αἰσθητά, τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια, λείπεται θεωρῆσαι τίνι λόγῳ λέγεται τι αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκὸς.
 35 Ἰστέον τοίνυν ὅτι πρὸς τὸ εἶναι τι αἰσθητὸν κατὰ συμβεβηκὸς, πρῶτον ζητεῖται τὸ συμβαίνειν τῷ καθαυτῷ αἰσθητῷ, ὡσπερ τῷ λευκῷ συμβαίνει τὸ εἶναι ἄνθρωπον καὶ συμβαίνει αὐτῷ τὸ εἶναι γλυκὺ· δεύτερον, ζητεῖται ἵνα καταλαμβάνηται ὑπὸ τοῦ αἰσθανομένου. Εἰ γὰρ τι συμβέβηκε τῷ

αἰσθητῷ ὁ λαμβάνει τὸν αἰσθανόμενον, οὐκ ἂν λεχθεῖη κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνεσθαι. Δεῖ τοίνυν καθ'αυτὸ γινώσκεσθαι ὑπὸ τινος ἄλλης δυνάμεως γνωστικῆς τοῦ αἰσθητικοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ ἄλλη αἰσθησις, ἡ νοῦς, ἡ διάνοια, ἡ δόξα. Λέγω δὲ εἶναι ἄλλην αἰσθησιν, ὡς περ ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι τὸ γλυκὺ ἐστὶν ὄρατόν κατὰ συμβεβηκός, καθόσον γλυκὺ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς 5 γεύσεως· ἀλλὰ κυρίως βουλομένων ἡμῶν λέγειν, τοῦτο οὐκ ἔστι καθόλου κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς ὄρατόν, αἰσθητόν δὲ καθ'αυτό. Τὸ τοίνυν ἰδίᾳ αἰσθησὶ μὴ γινωσκόμενον, ἂν ἦ τι καθόλου, καταλαμβάνεται τῷ νῷ· οὐ πᾶν δὲ ὅπερ τῷ νῷ καταλαμβάνεσθαι δυνατὸν ἐν τῷ αἰσθητῷ πράγματι δύναται λέγεσθαι αἰσθητόν κατὰ συμβεβηκός, 10 ἀλλ' ὅπερ ἅμα ὑπαντῶντος ἡμῖν τοῦ αἰσθητοῦ πράγματος καταλαμβάνεται τῷ νῷ, ὡς περ ὅταν ἴδω διαλεγόμενον τινά, ἢ κινούμενον ὑφ' ἑαυτοῦ, καταλαμβάνω διὰ τοῦ νοῦ τὴν αὐτοῦ ζωὴν· ὅθεν δύναμαι λέγειν, ὅτι βλέπω τὸν δεινὰ ζῆν. Εἰ δὲ καταλαμβάνεται ἐν τῷ καθέκαστον, ὡς ὅταν ἐρῶ τὸ κεχρωσμένον, καταλαμβάνω τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, ἢ τοῦτο τὸ 15 ζῷον, ἢ τοιαύτη κατάληψις γίνεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς διανοητικῆς δυνάμεως, ἥτις καὶ μερικὸς λέγεται λόγος διὰ τὸ συνακτικὴν εἶναι τῶν ἀτομικῶν ἐπινοιῶν, ὡς περ ὁ καθόλου λόγος συνακτικὸς ἐστὶ τῶν καθόλου λόγων. Οὐδὲν ἦττον μέντοι ἡ τοιαύτη δυνάμις ἐστὶν ἐν τῷ αἰσθητικῷ μέρει, διότι ἡ αἰσθητικὴ δυνάμις ἐν τῷ ἑαυτῆς ἐσχάτῳ μετέχει τι τῆς νοερᾶς 20 δυνάμεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν ᾧ ἡ αἰσθησις συνάπτεται τῷ νῷ· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ ζῷῳ γίνεται ἡ κατάληψις τῆς ἐπινοίας τῆς ἀτομικῆς διὰ τῆς φυσικῆς ὑπολήψεως | ὡς περ τὸ πρόβατον διὰ τῆς ὄψεως, ἢ τῆς ἀκοῆς γινώσκει f. 307 τὸν υἴόν, ἢ τοιοῦτόν τι. Διαφόρως μέντοι περὶ τοῦτο ἔχει ἡ διανοητικὴ καὶ δοξαστικὴ· ἡ γὰρ διανοητικὴ καταλαμβάνει τὸ ἄτομον ὡς ὑφεστῶς 25 ἐν τῇ κοινῇ φύσει, ὅπερ συμβαίνει καθόσον ἐνοῦται νοερῶς ἐν τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ· ὅθεν γινώσκει τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ὡς τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτο τὸ ξύλον ὡς τοῦτὶ τὸ ξύλον. Ἡ δὲ δοξαστικὴ οὐ καταλαμβάνει τι ἄτομον, καθόσον ἐστὶν ὑπὸ τῇ κοινῇ φύσει, ἀλλὰ μόνον καθό ἐστι πέρας, ἢ ἀρχὴ τινὸς ἐνεργείας, ἢ πάθος, ὡς περ τὸ πρόβατον γινώσκει 30 τοῦτο τὸ ἀρνίον οὐ καθόσον ἐστὶ τοδὶ τὸ ἀρνίον, ἀλλὰ καθόσον ἐστὶ θηλαστὸν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ταύτην τὴν βοτάνην, καθόσον τροφή ἐστὶν αὐτοῦ· ὅθεν τὰ ἄλλα ἄτομα, πρὸς ἅπερ οὐκ ἐκτείνει ἑαυτὴν ἢ ἐνέργεια, ἢ τὸ πάθος, οὐδένα τρόπον καταλαμβάνει τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ὑπολήψει· φυσικὴ γὰρ ὑπόληψις δίδοται τοῖς ζῷοις, ἵνα δι' αὐτῆς πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας, 35 ἢ τὰ πάθη, ἃ δεῖ φεύγειν, ἢ αἰρεῖσθαι, δύνηται τάττεσθαι.

Leçon XIV.

Οὐ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ὄψις. Διακρίνας ὁ Φιλόσοφος τὰ ἴδια αἰσθητὰ ἀπὸ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητῶν, ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῶν ἰδίων αἰσθητῶν καθ' ἐκάστην αἰσθησιν, καὶ περὶ τοῦτο ποιεῖ πέντε τινά· πρῶτον, διορίζεται περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῆς ὄψεως· δεύτερον, περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῆς ἀκοῆς, ἐν τῷ· Νῦν δὲ περὶ ψόφου· τρίτον, περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῆς ὀσφρήσεως, ἐν τῷ· Περὶ δὲ ὀσμῆς· τέταρτον, περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῆς γεύσεως, ἐν τῷ· Τὸ δὲ γευστὸν ἐστὶ· πέμπτον, περὶ τοῦ ἰδίου αἰσθητοῦ τῆς ἀφῆς, ἐν τῷ· Περὶ δὲ ἀπτοῦ καὶ ἀφῆς. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, διορίζεται περὶ τοῦ ὄρατοῦ· δεύτερον, δείκνυσι πῶς ὁράται τὸ ὄρατόν, ἐν τῷ· Νῦν δέ. Περὶ τὸ πρῶτον αὖθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, φανεροῖ τί ἐστὶ τὸ ὄρατόν, διακρίνων εἰς δύο τὸ ὄρατόν· δεύτερον, διορίζεται περὶ ἑκατέρου ὄρατοῦ, ἐν τῷ· Τὸ γὰρ ὄρατόν. Λέγει τοίνυν πρῶτον, ὅτι ἴδια αἰσθητὰ εἰσὶν ὧν ἐκάστη ἰδίως ἀντιλαμβάνεται αἰσθησίς· τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητόν, οὐκ ἰδίως ἀντιληπτικὴ ἐστὶν ἡ ὄψις, ἐστὶν ὄρατόν· ὑπὸ δὲ τὸ ὄρατόν περιλαμβάνονται δύο· ὄρατόν γάρ ἐστι τὸ χρῶμα καὶ ἄλλο τι, ὃ λόγῳ μὲν σημαίνεσθαι δύναται, οὐκ ἔχει δὲ ὄνομα ἴδιον ἐπιτεθειμένον αὐτῷ, ὃ δὴ ὄρατόν ἀρμόζει τοῖς ἐν τῇ νυκτὶ φαινομένοις, ὡσπερ εἰσὶν αἱ λαμπυρίδες λεγόμεναι καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν ἔσται φανερόν προελθοῦσιν ἐν ταύτῃ τῇ πραγματείᾳ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ὄρατοῦ ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ χρώματος, ὅπερ ἐστὶν ἐναργέστερον ὄρατόν.

Τὸ γὰρ ὄρατόν. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ ἑκατέρου ὄρατοῦ, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ χρώματος· δεύτερον, περὶ τοῦ ἀνωνύμου, ἐν τῷ· Οὐ πάντα δὲ ὁράται. Καὶ περὶ τὸ πρῶτον αὖθις δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ἔχει τὸ χρῶμα πρὸς τὸ εἶναι ὄρατόν· δεύτερον, διορίζεται περὶ τῶν ζητουμένων πρὸς τὸ ὁραῖσθαι τὸ χρῶμα, ἐν τῷ· Ἔστι δὴ τι διαφανές. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι, ἐπεὶ τὸ χρῶμα ὄρατόν τί ἐστίν, ἀρμόζει αὐτῷ εἶναι καθ'αυτό· τὸ γὰρ χρῶμα, ἐν τῷ εἶναι χρῶμα, ἐστὶν ὄρατόν καθ'αυτό· τὸ δὲ καθ'αυτὸ λέγεται διχῶς· ἓνα μὲν γὰρ τρόπον λέγεται πρότασις καθ'αυτήν, ἧς τὸ κατηγορούμενον πίπτει ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ ὑποκειμένου, ὡσπερ αὕτη ἡ πρότασις· ὁ ἄνθρωπός ἐστι ζῷον· τὸ γὰρ ζῷον πίπτει ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, διότι τὸ ὄν ἐν τῷ τινὸς ὀρισμῷ ἐστὶ τρόπον τινὰ αἰτία αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς καθ' αὐτὸ λεγομένοις τοῦτον τὸν τρόπον τὸ κατηγορούμενον αἰτία ἐστὶ τοῦ ὑποκειμένου. Ἄλλον δὲ τρόπον λέγεται πρότασις καθ'αυτήν, ἧς τὸ ἀνάπαλιν τίθεται τὸ ὑποκείμενον ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ κατηγορουμένου, ὡσπερ ἐὰν λέγηται· ἡ βίβλος ἐστὶ σιγή,

5 περὶ τοῦτο — τινά om B 10 αὖθις avant δέ'ο add B 11 μὲν γὰρ avant διορίζεται add B 20 blanc après λεγόμεναι A

ἢ ὁ ἀριθμὸς ἐστὶν ἄρτιος· τὸ γὰρ σιμὸς οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ῥὴν συνιζηκυῖα, καὶ τὸ ἄρτιος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀριθμὸς εἰς ἴσα διαιρούμενος· καὶ ἐν τούτοις τὸ ὑποκείμενον ἐστὶν αἰτία τοῦ κατηγορουμένου. Δεῖ τοίνυν νοεῖν, ὅτι τὸ χρῶμα ἐστὶν ὁρατὸν καθ'αυτὸ κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον, οὐ τὸν πρῶτον· ἢ γὰρ ὁρατότης πάθος τί ἐστίν, ὡσπερ ἡ σιμότης παθὸς ἐστὶ τῆς ῥιγός· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι τὸ χρῶμα ἐστὶν ὁρατὸν καθ'αυτὸ, οὐ τῷ λόγῳ, τουτέστιν οὐχ οὕτως ὥστε τὸ ὁρατὸν τίθεσθαι ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι ὁρατὸν, ὡσπερ τὸ ὑποκείμενον ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ὃ δείκνυσι διὰ τοῦ πᾶν χρῶμα εἶναι κινήτικόν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς, τόδε ἐστὶν ἄηρ καὶ ὕδωρ· καὶ τοῦτ' ἔχει | τὸ χρῶμα ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, τὸ δύνασθαι f. 307^v κινεῖν τὸ ἐνεργεῖα διαφανές· ἐκ δὲ τοῦ κινεῖν τὸ ἐνεργεῖα διαφανές, ἐστὶν ὁρατὸν· ὅθεν ἔπεται τὸ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τὸ χρῶμα εἶναι ὁρατὸν. Καὶ ἐπεὶ τὸ διαφανές οὐ γίνεται ἐνεργεῖα εἰ μὴ διὰ τοῦ φωτός, ἔπεται τὸ χρῶμα μὴ εἶναι ὁρατὸν ἄνευ φωτός· καὶ διὰ τοῦτο, πρὸ τοῦ δειχθῆναι πῶς τὸ χρῶμα ὁράται, ῥητέον ἐστὶ περὶ τοῦ φωτός.

Ἔστι δὴ τι διαφανές. Ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῶν ὧν ἄνευ τὸ χρῶμα ὁρασθαι οὐ δύναται, δηλονότι περὶ τοῦ διαφανοῦς καὶ τοῦ φωτός, καὶ διαιρεῖται εἰς τρία· πρῶτον γὰρ δείκνυσι τί ἐστὶ τὸ διαφανές· δεῦτερον, διορίζεται περὶ τοῦ φωτός, ὅπερ ἐστὶν ἐντελέχεια αὐτοῦ, ἐν τῷ· Φῶς δὲ ἐστὶν ἢ τούτου· τρίτον, δείκνυσι πῶς τὸ διαφανές ἐστὶ δεκτικὸν τοῦ χρώματος, ἐν τῷ· Ἔτι δὲ χρώματος. Φησὶ τοίνυν πρῶτον ὅτι, ἐπειδὴ τὸ χρῶμα κινήτικόν ἐστὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τοῦ διαφανοῦς, ἀνάγκη ἐστὶ τὸ διαφανές εἶναι τι· ἐστὶ δὲ τὸ διαφανές ὅπερ οὐκ ἔχει ἴδιον χρῶμα, ὡς δύνασθαι κατ' αὐτὸ ὁρασθαι, ἀλλ' ἐστὶ δεκτικὸν ἐξωτερικοῦ χρώματος, καθὸ τρόπον τινὰ ἐστὶν ὁρατὸν. Τὸ δὲ τοιοῦτον διαφανές ἐστὶν οἷον ἄηρ καὶ ὕδωρ καὶ πολλὰ σώματα στερεά, ὡσπερ ὕελος καὶ κρύσταλλος. Εἰ γὰρ καὶ ἄλλα συμβεβηκότα, τὰ ἀρμόζοντα τοῖς στοιχείοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων συγκειμένοις, προσήκουσιν αὐτοῖς ἐκ τῆς φύσεως τῶν στοιχείων, καὶ δὴ καὶ πρόσσεισιν αὐτοῖς ὡσπερ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον καὶ τ' ἄλλα δὴ τὰ τοιαῦτα, τὸ διαφανές μέντοι οὐκ ἀρμόζει τοῖς προειρημένοις ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀέρος, ἢ τοῦ ὕδατος, καθὸ τοιοῦτόν ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι φύσει τινὶ κοινῇ, οὐ μόνον ἀέρι καὶ ὕδατι, ἀπερ εἰσὶ φθαρτά, ἀλλὰ καὶ τῷ οὐρανίῳ σώματι, ὅπερ ἐστὶν ἀίδιον τε καὶ ἀφθαρτον. Φανερόν γάρ ἐστὶν ἐνια σώματα οὐράνια εἶναι διαφανῆ· οὐ γὰρ ἠδυνάμεθα ἂν ὄραν τοὺς ἀστέρας τοὺς πεπηγότας ἐν τῇ ὀγδόῃ σφαίρᾳ, εἰ μὴ αἱ χθαμαλώτεραι σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἦσαν διαφανεῖς. Οὕτω τοίνυν φανερόν ἐστὶν, ὅτι τὸ διαφανές οὐκ ἐστὶν ἰδιότης

ἐπομένη τῇ φύσει τοῦ ἀέρος ἢ τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἀκολουθοῦσα κοινῇ τινι φύσει, ἧς ἐκ τῆς ιδιότητος δεῖ τὴν αἰτίαν τῆς διαφανείας ἀποδιδόναι, ὡς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται.

Φῶς δέ ἐστιν ἡ τοῦτου. Ἐνταῦθα δείκνυσι τί ἐστι τὸ φῶς·
 6 καὶ πρῶτον δείκνυσι τὴν ἀλήθειαν· δεύτερον, ἀποκλείει τὴν πλάνην, ἐν τῷ· Τί μὲν οὖν τὸ διαφανές. Φησὶ τοίνυν, ὅτι τὸ φῶς ἐστιν ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, καθὼς ἐστὶ διαφανές. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι οὔτε ἀήρ οὔτε ὕδωρ οὔτε τι τοιοῦτόν ἐστιν ἐνέργεια διαφανές, ἂν μὴ ᾗ πεφωτισμένον· αὐτὸ δὲ τὸ διαφανές καθ'αυτὸ ἐστὶν ἐν δυνάμει καὶ πρὸς τὸ φῶς
 10 καὶ πρὸς τὸ σκότος, ὅπερ ἐστὶ στέρησις τοῦ φωτός, ὡσπερ ἡ πρώτη ὕλη ἐστὶν ὡς δύναμις πρὸς τὸ εἶδος καὶ πρὸς τὴν στέρησιν. Τὸ δὲ φῶς τοῦτον τὸν τρόπον παραβάλλεται πρὸς τὸ διαφανές ὡσπερ τὸ χρῶμα παραβάλλεται πρὸς τὸ πεπερασμένον σῶμα, διότι ἐκάτερον τούτων ἐστὶν ἐνέργεια καὶ εἶδος τοῦ ἰδίου δεκτικοῦ· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι τὸ φῶς
 16 ἐστὶν ὡσανεὶ τι χρῶμα τοῦ διαφανοῦς, καθὼς τὸ διαφανές ἐστὶν ἐνέργεια πεφωτισμένον· ὑπό τινος σώματος λάμποντος ἐνέργεια, εἴτε πῦρ εἴη, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτον, ὡσπερ οὐράνιον τι σῶμα. Τὸ γὰρ εἶναι λάμπον ἐνέργεια καὶ φωτιστικὸν κοινόν ἐστιν αὐτῷ καὶ τῷ οὐρανίῳ σώματι, ὡσπερ τὸ εἶναι διαφανές κοινόν ἐστιν ἀέρι καὶ ὕδατι καὶ τῷ οὐρανίῳ σώματι.
 20 Ὅτι μὲν οὖν. Ἐνταῦθα ἀποκλείει τὴν ψευδῆ δόξαν περὶ τοῦ φωτός· καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἐστὶ σῶμα· δεύτερον, ἀποδοκιμάζει λύσιν τινὰ πρὸς τινὰ λόγον, δι' οὗ δύναται δείκνυσθαι τὸ φῶς μὴ εἶναι σῶμα, ἐν τῷ· Καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπεδοκλῆς. Καὶ περὶ τὸ πρῶτον αὐθις τρία ποιεῖ· πρῶτον, προτίθησι τὸν σκοπόν· δεύ-
 25 τερον, ἀποδείκνυσι τὴν θέσιν, ἐν τῷ· οὐδὲ γὰρ δύο· τρίτον, ἀποδείκνυσιν ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ὁμοῦ μετὰ τοῦ διαφανοῦς, ἐν τῷ· Δοκεῖ δὲ τὸ φῶς. Φησὶ τοίνυν ὅτι, ἐπεὶ εἴρηται τί ἐστὶ τὸ διαφανές, καὶ τί τὸ φῶς, ἐκ τούτου φανερόν ἐστιν ὅτι τὸ φῶς οὔτε πῦρ ἐστὶν, ὡς τινες ἔλεγον τιθέντες τρία εἶδη πυρός, ἄνθρακα, φλόγα καὶ φῶς· οὔτε σῶμά τι ὅλως, οὐδέ τι
 30 ἀπορρέον ἀπὸ τινος σώματος, ὡσπερ ἔθετο ὁ Δημόκριτος τὸ φῶς εἶναι τινὰ τμήματα ἀπορρέοντα τῶν διαφανῶν σωμάτων ὡσπερ ἀτόμους τινάς. Εἰ γὰρ ἦσαν ἀπορροαί τινος σώματος, ἠκολούθησεν ἂν εἶναι τι σῶμα,
 f. 808 καὶ οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἢ ἂν τὸ φῶς | ἢ παρουσία πυρός, ἢ τοιοῦτου τινὸς σώματος ἐν τῷ διαφανεῖ. Οὐδὲν τοίνυν διαφέρει λέγειν ὅτι τὸ φῶς
 35 ἐστὶ σῶμα, καὶ ὅτι ἀπορροή σώματος.

Οὐδὲ γὰρ. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυσιν ὅπερ προέθετο τοιοῦτω λόγῳ. Ἀδύνατόν ἐστι δύο σῶματα εἶναι ἅμα· εἰ τοίνυν τὸ φῶς ἐστὶ σῶμα, ἀδύνατόν ἐστι τὸ φῶς εἶναι ἅμα μετὰ τοῦ σώματος τοῦ διαφανοῦς· τοῦτο δὲ ψευδὸς ἐστὶ· τὸ φῶς ἄρα οὐκ ἐστὶ σῶμα.